

Mihai ANDRONE¹

***Wolfgang Pannenberg și antropologia filosofică a secolului
20***

**Wolfgang Pannenberg and the Philosophical Anthropology
of the 20th Century**

Abstract. Wolfgang Pannenberg is one of the most prominent Protestant theologians of the past century, whose vast work is at the crossroads of theology and philosophy. Concerned with the field of philosophical anthropology and interdisciplinary research, Pannenberg tried to capture in his writings the specifics of human existence by means of the notion of “openness to the world”: this concept acquires in his work a religious meaning, since by world-openness Pannenberg really means God-openness. Only man, as a rational and personal being, is able to transcend his environment and thus himself; man is an open being through his very ontological structure, and all the resources at his disposal. The study of Wolfgang Pannenberg’s doctrine may constitute an introduction to the past century’s philosophical anthropology. In his book *Anthropology in Theological Perspective* he presents man from a multiple perspective, “in nature” “as social being”, as a cultural and religious being, thus debating the anthropological theories of important representatives of philosophic anthropology in the modern era and our own time, such as J. G. Herder, Max Scheler, Arnold Gehlen, Helmuth Plessner, Adolf Portmann, Martin Heidegger. This work by Wolfgang Pannenberg is worth studying in all philosophy schools, especially by those who believe in the virtues of the dialogue between philosophy and theology, and in the beneficial character of interconfessional dialogue.

Keywords: Pannenberg, philosophy, theology, anthropology, world-openness, God-openness.

¹ Associate Professor, PhD, ThD, „Dunărea de Jos” University of Galați, Romania, e-mail: mihai.androne@ugal.ro.

Wolfhart Pannenberg (1928-2014) rămâne unul dintre cei mai importanți doctrinari protestanți contemporani, care s-a remarcat nu numai prin opera sa bogată, ci și prin profunzimea cercetărilor sale interdisciplinare, fiind un aprig susținător al dialogului dintre teologia creștină, știință și filosofie, precum și al dialogului interconfesional. Opera lui Wolfhart Pannenberg merită să fie studiată nu numai în școlile teologice, ci și în facultățile de filosofie, cu atât mai mult cu cât teologul german este un bun cunoscător al domeniului filosofic.

Preocupările lui de ordin antropologic sunt realmente notabile, caracterul interdisciplinar al analizelor lui privind condiția umană este, de asemenea, evident. Deși dorința de a elucidă *destinul* omului este prezentă în toate scrierile sale, cea mai importantă lucrare dedicată persoanei umane rămâne, totuși, *Antropologia din perspectivă teologică*². Însă cartea aceasta voluminoasă nu se referă la om dintr-o perspectivă strict teologică, ci viziunea lui Pannenberg este mult mai largă și mai nuanțată decât lasă titlul ei să se înțeleagă. Mai în glumă, mai în serios, am fi tentați să susținem că lucrarea s-ar fi putut numi *Antropologia din perspectivă teologico-filosofică*.

Umanitatea poartă amprenta *unicității*, omul este o ființă vie, socială, culturală și religioasă, deschisă spre lume și spre Dumnezeu. Prin această formulă a *deschiderii spre lume* Pannenberg își exprimă atașamentul față de spiritul antropologiei filosofice a secolului trecut. Pornind de la constatarea că antropologia contemporană nu mai încearcă să surprindă specificul existenței umane prin raportarea omului la divinitate, ci prin raportarea lui la celelalte ființe vii și, inevitabil, la mediul *natural* de viață, Pannenberg nu ezită să adopte, oarecum, acest tip de abordare mai „pământesc”, fără să rămână însă „blocat” în el, altfel spus fără să renunțe, câtuși de puțin, să evidențieze greutatea religioasă a unor teze științifice, filosofice, psihologice sau sociologice, fără să abandoneze buna tradiție a reflecției teologice (protestante, în primul rând).

O simplă privire aruncată ultimelor pagini ale *Antropologiei sale*, acolo unde se află *Indexul numelor*, ne dezvăluie de ce această scriere este în același timp o lectură binevenită pentru cei care studiază

² *Anthropology in Theological Perspective*, trans. Matthew J. O'Connell, London-New York, T&T Clark International, 1985.

filosofia și alte discipline înrudite cu ea, precum psihologia și sociologia. La loc de cinste se află Aristotel, Augustin, Bergson, Campanella, Cassirer, Chomsky, Cicero, Democrit, Descartes, Dilthey, Durkheim, Eliade, Epictet, Epicur, Erasmus, Feuerbach, Fichte, Freud, Gadamer, Gehlen, Habermas, Hegel, Heidegger, Herder, Husserl, Kant, Kierkegaard, Lévy-Strauss, Lorenz, Marx, Mead, Nietzsche, Piaget, Platon, Plessner, Portmann, Ricoeur, Rousseau, Sartre, Scheler, Weber și enumerarea ar putea continua.

Printre cei mai citați gânditori cu contribuții majore în domeniul *Antropologiei filosofice* se numără Johann Gottfried von Herder, Karl Marx, Friedrich Nietzsche, Max Scheler, Arnold Gehlen, Helmuth Plessner, Adolf Portmann și Martin Heidegger. Unii dintre acești filosofi moderni și contemporani sunt cunoscuți mai bine de publicul român datorită traducerii lucrărilor lor în limba română. Este vorba de Marx, Nietzsche, Scheler și Heidegger. Alții sunt mai puțin cunoscuți, întrucât scrierile lor reprezentative sunt accesibile doar celor care cunosc limba germană și limba engleză. Din această ultimă categorie fac parte Herder, Gehlen, Plessner și Portmann. Cu regret constatăm că teologul luteran german Wolfhart Pannenberg face parte din această ultimă categorie a gânditorilor mai puțin cunoscuți în România!

Pentru Wolfhart Pannenberg, omul este o ființă dotată cu o (dublă/generoasă) *deschidere*, spre lume și spre divinitate, această formulă celebră a *deschiderii spre lume*, atât de importantă în antropologia filosofică, îi permite teologului german să se *deschidă* el însuși, în mod creator, către reprezentanți de seamă antropologiei filosofice din secolul trecut, și în același timp să facă lin trecerea de la teologie la filosofie. *Deschiderea spre lume* înseamnă mai mult decât lasă cuvintele să se înțeleagă, deschiderea spre lume este în realitate o deschidere *dincolo* de lume, dincolo de realitatea perceptibilă, omul este o ființă deschisă spre lume pentru că omul are o *lume* a lui și pentru că el este o persoană deschisă spre *meta-fizic*, spre *(Tri)personalul* (divin).

Omul este o ființă *deschisă* prin natura lui rațională, spirituală, el este astfel spre *deosebire* de alte ființe vii. Sub aspect conceptual, *deschiderea* trimite către *lume* și către instanța *divină*, le presupune, le anunță, *deschiderea* semnalează totodată lipsa unei *dependențe*

(de fizic), omul este, din acest punct de vedere o ființă care *nu depinde* (precum celelalte ființe vii), pe când animalele sunt cu totul *dependente* (de mediul lor natural de viață). Acest aspect este subliniat nu numai de Wolfhart Pannenberg, ci și de alți filosofi ai secolului trecut, precum Max Scheler și Arnold Gehlen.

O idee comună se poate „întrupa” (terminologic) în diferite feluri, Pannenberg observă în *Antropologia* sa că Plessner, mai puțin inspirat de o anumită tradiție filosofico-teologică, preferă în locul *deschiderii excentricității*. Ne dăm seama cu ușurință că, fără excepție, cuvintele noastre sunt prea puțin capabile să reflecte o realitate dotată cu un grad înalt de complexitate. Dependența de mediu semnifică dependența (comportamentală) de instinct, de înăscut, neputința de a le transcende, fapt bine sesizat și de Max Scheler. Omul nu este o ființă total independentă de mediul lui fizic de viață, deoarece nu este existență pur spirituală, omul nu este cu totul *imun* la tendințele și trebuințele sale trușesti. Această deschidere (umană) spre lume nu ar trebui nici să ne facă să credem că omul este capabil să aibă doar o relație „superficială” cu mediul lui natural de viață, pe când celelalte ființe vii ar fi apte să întrețină o relație „profundă” cu acesta. Omul are *dispoziții* înăscute, fără să fie *sclavul* lor, libertatea lui se află în capacitatea de a înveșmânta *fizicul* în *cultural*, în *spiritual*, omul dispune de forțe creative, metafizice, ce suplinesc slăbiciunile lui fizice. Omul compensează prin inteligența, prin spiritualitatea sa, prin plusul cultural, un minus natural, fapt evidențiat pentru prima oară de vechea filosofie greacă.

Lecturând cu grijă *Antropologia din perspectivă teologică*, ne dăm seama că *deschiderea* umană este *transcendere* (de sine) pentru că este realizare de sine. *Deschiderea* spre lume este *transcenderea* unui cadru de viață dat, clar definit. De aceea această *deschidere* este *mister* și *măreție*, sau mai bine zis *viață* derulată în orizontul misterului, viață conștientizată, reflectată, asumată. Omul este o ființă *deschisă* spre lume pentru că este o ființă religioasă, metafizică, care nu rămâne prizoniera perceptibilului, definibilului. Omul nu este o ființă nelimitată, dar el, spre deosebire de animale, dispune de capacitatea de a conștientiza propriile limite și de a privi dincolo de ele, către un *altul* și către *altceva*. Filosofia secolului trecut, dacă

ar fi să revenim la ea, a reiterat această idee din urmă în repetate rânduri și în multiple forme de expresie.

Deschiderea specifică a omului se sprijină pe *nevoile* specifice ale lui, pe înfățișarea aparte a experiențelor lui de viață, pe puterea lui de a se adapta și de a compensa ceea ce-i lipsește, de a se detașa de tot ce experimentează, de a se elibera și de a fi el însuși, de a-și căuta împlinirea într-un *Dincolo* care se sustrage morții și lipsei de sens.

Antropologia din perspectivă teologică dispune de o structură interesantă, fapt care-i și permite să ofere cititorilor săi o imagine nuanțată a condiției umane, imagine susținută de solide corelații interdisciplinare și interconfesionale, o imagine ce constituie, prin ea însăși, cea mai tentantă invitație la lectură. De altfel, Pannenberg nu dovedește doar prin această lucrare că este adeptul abordărilor interdisciplinare și interconfesionale, ci și prin cele trei volume ale *Teologiei sistematice*, prin alte lucrări de referință ale lui (*Probleme fundamentale ale teologiei*, *Iisus – Dumnezeu și Om*, *Istoricitatea naturii: Eseuri despre știință și teologie*, *Teologia și filosofia științei*, *etică*, *Analogie și revelație*, *Contribuții de etică*, *Metafizica și ideea de Dumnezeu*, *Credință și realitate*).

O enumerare completă a titlurilor volumelor de autor poate fi plictisitoare. Însă este bine de știut că teologul luteran german a elaborat foarte multe articole cu caracter interdisciplinar. De fapt, unele dintre volume sale sunt culegeri de articole (care au fost publicate anterior în reviste de specialitate). Contribuția lui însemnată la dezvoltarea cercetărilor interdisciplinare și interconfesionale, a dialogului teologiei creștine cu știința și filosofia se bucură de o largă apreciere, mai ales în spațiul cultural occidental.

Demersurile interdisciplinare ale lui Wolfhart Pannenberg sunt laudabile, pentru că ele vin din partea unui teolog citit, care a încercat să arunce punți către domenii învecinate, pentru a oferi, astfel, o perspectivă mai bună asupra *umanului*, o perspectivă teologică ce nu e „confiscată” de un dogmatism sever. Dacă omul este o ființă deschisă spre lume, atunci și teologia ar trebui să fie la fel, înclinată spre dialog, către o zonă aflată dincolo de hotarele ei, fără ca printr-o astfel de atitudine smerită ea să ajungă la pierderea reperelor ei valorice fundamentale.

Textul următor face parte din *Antropologia din perspectivă teologică*³, în aceste rînduri Wolfhart Pannenberg arată că *fundamentalul* nu trebuie pierdut niciodată din vedere, dar în egală măsură el nu trebuie să conducă la pierderea echilibrului, a moderației, la exces, la *fundamentalism*, la închidere (orgolioasă în sine): „Spre deosebire de antropologia dogmatică tradițională, studiile întreprinse aici pot fi descrise, pe scurt, ca fiind o antropologie teologică fundamentală. Această antropologie nu argumentează din date și presupuziții dogmatice. Mai degrabă, își îndreaptă atenția direct asupra fenomenelor existenței umane, așa cum sunt investigate în biologia umană, psihologie, antropologia culturală sau sociologie, și examinează rezultatele acestor discipline cu un ochi îndreptat către implicațiile care pot fi relevante pentru religie și teologie.”

Bibliografie

LeRon Shults, F., „Theology, Science, and Rationality: Interdisciplinary Reciprocity in the Work of Wolfhart Pannenberg”, *Zygon*, 36:4 (2001), pp. 809-825.

Pannenberg, Wolfhart, *Basic Questions in Theology*, 2 vol., trans. George H. Kehm, Philadelphia, Fortress Press, 1971-1972.

—, *Theology and the Philosophy of Science*, trans. Francis McDonagh, Philadelphia, The Westminster Press, 1976.

—, *Jesus – God and Man*, Second Edition, trans. Lewis L. Wilkins and Duane A. Priebe, Philadelphia, The Westminster Press, 1977.

—, *Faith and Reality*, trans. John Maxwell, London-Philadelphia, Search Press-The Westminster Press, 1977.

—, *Ethics*, trans. Keith Crim, Philadelphia-London, The Westminster Press-Search Press, 1981.

—, *Anthropology in Theological Perspective*, trans. Matthew J. O’Connell, London-New York, T&T Clark International, 1985.

—, *Metaphysics and the Idea of God*, trans. Philip Clayton, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1990.

³ *Op. cit.*, p. 21.

—, *Systematic Theology*, 3 vol., trans. Geoffrey W. Bromiley, London-New York, T&T Clark International, 2004.

—, *Analogie und Offenbarung. Eine kritische Untersuchung zur Geschichte des Analogiebegriffs in der Lehre von der Gotteserkenntnis*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2011.

—, *Beiträge zur Ethik*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2011.

